

Mediasta historiaa

Media historiassa -teoksen lähtökohtana on kysymys, millaista tietoa menneisyydestä on mahdollista saada käyttämällä tiedotusvälineitä tutkimuksen materiaalina. *Media historiassa* on ensimmäinen yksin kansiin koottu suomenkielinen julkaisu sanoma- ja aikakauslehdistön, radion ja television tutkijoiden tavoista kirjoittaa mediahistoriaa. Kirjan kahdeksassa artikkelissa analysoidaan televisio- ja radio-ohjelmien sekä sanoma- ja aikakauslehtien kautta, millä tavoin media tarjoaa hedelmällisen tavan ymmärtää mennyttä. Tavoitteena ei ole kattava esitys kaikista mahdollisista keinoista hyödyntää mediaa historian tutkimuksen materiaalina: siihen ei tila riitä. Sen sijaan tavoitteena on, että artikkeleiden kirjoittajat – jotka ovat joko mediasta kiinnostuneita historian tutkijoita tai historiasta kiinnostuneita mediatutkijoita – antavat virikkeitä ja ajatuksia esittelemällä konkreettisen tutkimuksen kautta, millaiseen tarkastelutapaan he ovat itse päätyneet omassa tutkimuksessaan.

Tekstien painopiste on 1900-luvun mediahistoriassa ja yhteiskunnissa. Termillä media, joukkoviestimet tai tiedotusvälineet voidaan tarkoittaa monia erilaisia ihmisten välisen kommunikaation muotoja. Latinalaisperäinen media-sana on monikkomuoto, jonka yksikkömuoto on medium. Sana tarkoittaa jotain väliin tulevaa tai välissä olevaa. Suomen kieleen vakiintunut media ja sen monikkomuotona käytettävä mediat tarkoittavat viestintävälineitä, mutta samalla myös joukkoviestintien toimintaa. Joskus sanalla voidaan viitata kollektiivisesti vaikkapa kaikkeen joukkoviestintään ja sen tapaan muodostaa sekä välittää merkityksiä.¹ Näin ollen laajassa merkityksessään ilmauksilla media, tiedotusvälineet tai joukkoviestimet voidaan viitata sanoma- ja aikakauslehtiin, kirjoihin, elokuviin, teatteriin, kuviin ja taideteoksiin: toisin sanoen kaikkiin välineisiin, joilla ihmiset ovat pyrkineet kommunikoidaan muiden ihmisten kanssa. Erityisesti sanan joukkoviestimet

kohdalla tarkoitetaan viestintää, jonka tavoitteena on saavuttaa mahdollisimman suuri yleisö. Digitaalisen kulttuurin ja internetin myötä median käsite on laajentunut sisältämään myös kaikki sähköisen kommunikaation muodot: internet-sivut sekä kirjojen ja liikkuvan kuvan jakelualustat.²

Tässä kirjassa käsitteillä media, joukkoviestimet tai tiedotusvälineet tarkoitetaan kuitenkin suppeammin 1900-luvun painoviestimiä, kuten sanoma- ja aikakauslehtiä sekä sähköisiä medioita, radiota ja televisiota. 1900-luvun merkittävistä joukkoviestimistä ovat jääneet ulkopuolelle elokuvat ja kuvat. Painotus on siten vahvasti kirjoitetussa tai puhutussa *kielessä* ja vieläpä journalistisissa teksteissä. Journalistisilla teksteillä tarkoitetaan tässä yhteydessä ajankohtaisia ja tosiasiapohjaisia joukkoviestinnän esityksiä. Lisäksi yhtä tekstiä lukuun ottamatta kirjassa tarkastellaan 1900-luvun *suomalaista* joukkoviestintää. Poikkeuksena on Louis Clercin Ranskan ulkopoliittista päätöksentekoa koskeva teksti, jonka havainnot ovat väljästi sovellettavissa myös Suomeen. Kokonaisuudesta erottuu myös Raimo Salokankaan artikkeli, joka käsittelee suomalaisen mediahistorian tutkimuksen historiaa ja muuttuvaa paradigmaa.

Kuitenkin pääosin kirjan tekstejä yhdistää se, että niissä tarkastellaan 1900-luvun suomalaista journalistista joukkoviestintää sellaisena kuin se ilmeni sanoma- ja aikakauslehdissä sekä televisiossa ja radiossa. Näille 1900-luvun suomalaisille medioille oli yhteistä muutama keskeinen piirre. Niiden toimintaympäristönä oli kulttuurisesti yhtenäinen kansallisvaltio, edustukselliseen demokratiaan perustuva poliittinen järjestelmä ja markkinatalous. Laajemmin voi todeta, että kaikille 1900-luvun länsimaisille yhteiskunnille on ollut ominaista medioituminen. Sillä tarkoitetaan, että joukkotiedotusvälineiden asema ihmisten identifi kaation ja todellisuuden tulkinnan keinona on korostunut 1900-luvulla. Tämä on osa laajaa modernisaatioprosessia, jossa joukkoviestinten määrä on kasvanut ja niiden käytön edellytykset ovat parantuneet lukutaidon ja kohonneen elintason myötä. Ihmisten elämänpiiri on laajentunut, heidän koulutuksensa on jatkuvasti parantunut ja tulotasonsa noussut. Näiden syiden seurauksena ihmiset hakevat vastauksia oman elämänsä kokemuksiin joukkotiedotusvälineistä: kirjoista, elokuvista, televisio-ohjelmista sekä sanoma- ja aikakausleh-

distä. Siinä missä vielä 1800-luvulla mediat olivat ennen muuta kansallisten eliittien keskustelun foorumeita, 1900-luvulla tiedotusvälineistä on tullut kaikkien kansalaisten ulottuvilla olevia välineitä.

Juuri joukkoviestimien käyttäjäkunnan ja samalla näiden merkityksen voimakas kasvu on keskeinen perustelu, miksi mediat ovat hedelmällinen lähde historian tutkijoille. Mediat itsenään kertovat paljon länsimaisista yhteiskunnista ja ovat viestinnällään osa niiden vallankäytön valvontaa sekä samalla osa niiden vallankäyttöä. Modernissa yhteiskunnassa ne ovat alati läsnä ihmisten arjessa ja myös juhlassa, minkä vuoksi mediat ovat historian tutkijoille suuri mahdollisuus.

Tämä kirja ei ole kuitenkaan tarkoitettu pelkästään historioitsijoille, vaan yhtäläillä mediatutkijoille. Mediatutkimuksen piirissä menneisyyteen sijoittuvien aiheiden tarkastelu on tavallista. Tästä huolimatta sellaista kirjaa, jossa pohdittaisiin mediatutkimuksen ja historian tutkimuksen yhtymäkohtaa, ei ole ainakaan suomeksi laadittu. Kirjan pyrkimyksenä on ollut osoittaa, mihin asioihin menneisyyttä tai pitkiä aikajaksoja tarkastelevan mediatutkijan tulisi kiinnittää huomiota. Jos tiedotusvälineitä aineistona käyttävän historian tutkijan haasteena on ymmärtää mediatutkimuksellista näkökulmaa, niin mediatutkijoiden ongelmana on ymmärtää viestinnän historiallisuus, sen sijoittuminen laajempaan ajalliseen ja paikalliseen kontekstiin. Kirjan rivien väliin kirjoitettu argumentti on, että historian tutkimus tarjoaa mediatutkijoille välineitä, joilla tarttua ihmisten välisen viestinnän historialliseen luonteeseen ja medioiden muutokseen sekä tekemään tulkintoja siitä, mikä on muuttunut ja miten.

Suomalaisen mediamaiseman kehitys

Suomalaisen 1900-luvun mediarakenteen erityispiirteet näkyvät selkeämmin, jos niitä vertaa kansainväliseen kontekstiin. Daniel C. Hallin ja Paolo Mancini ovat jakaneet Euroopan ja Pohjois-Amerikan valtioiden mediajärjestelmät kolmeen erilaiseen ryhmään: Pohjois-Euroopassa vallitsevaan demokraattis-korporatistiseen malliin, Etelä-Euroopassa yleiseen pluralistis-polarisoituneeseen malliin sekä Pohjois-Amerikassa ja Britanniassa vallitsevaan liberaaliseen malliin. Pohjoismaissa hallitsevalle demokraattis-korporatistiselle mallil-

le ominaista on ollut aikaisin saavutettu korkea lukutaidon taso, joka on mahdollistanut laajan, itsenäisen ja vahvan sanomalehdistön. Alun perin ja pitkään 1900-luvun puolelle sanomalehdet edustivat eri yhteiskunnan intressiryhmiä, mutta 1900-luvun kuluessa sitoutumattomat sanomalehdet ovat vakiinnuttaneet asemansa näiden valtioiden johtavina lehtinä. Toisaalta demokraattis-korporatistiselle mallille tyypillistä on ollut valtion vahva ohjaus television ja radion puolella. Pohjoismaille yhteistä onkin, että televisio ja radio olivat pitkään valtion monopoli, kunnes vuosituhaten vaihdetta lähestyttäessä valtio on sallinut myös kaupallisten televisio- ja radiokanavien lähetykset.³ Suomalaisen tv-järjestelmän erikoisuus on ollut niin sanottu duopoli, jossa kaupallinen televisioyhtiö Mainos-TV (myöh. MTV) toimi vuosina 1957–1993 valtiojohtoisen yleisradioyhtiön kanavavuokralaisena rahoittamassa televisiotoimintaa.⁴ Demokraattis-korporatistista mallia edustaville maille on yhtälailla yhteistä pitkät demokraattiset perinteet.⁵

Kirjan tekstit käsittelevät mediahistoriaa melko rajatusta yhden yhteiskunnan perspektiivistä, 1900-luvun suomalaisen – yhdessä tapauksessa ranskalaisen – todellisuuden kautta. Sen vuoksi havainnot eivät ole suoraan sovellettavissa sosialististen maiden tai edes kaikkien länsieurooppalaisten maiden historian tarkasteluun. Esimerkiksi etelä-eurooppalaisten maiden pluralistis-polarisoituneelle mallille on ollut tyypillistä se, että vahvat taloudelliset ja poliittiset intressitahot ovat hallinneet tiedotusvälineitä, mikä on tehnyt tiedotusvälinekentästä paljon hajanaisemman kuin Suomessa. Samoin liberaalisessa mallissa tiedotusvälinekenttä on ollut hajanaisempi, mutta syynä on ollut se, että niissä mediarakenne on alun perinkin perustunut vahvemmin taloudelliseen kilpailuun ja/tai selkeämpään luokkarakenteeseen.⁶

Suomalaista 1900-luvun itsenäisyyden ajan mediarakennetta on mahdollista tarkastella kulttuurisen yhtenäisyyden näkökulmasta. Sisällissodan valkoisten voitto tuotti porvarillisnationalistisen kulttuurisen hegemonian, jossa porvarillisen Suomen arvot ja asenteet muodostivat sen normin, johon muita aatteita verrattiin. Yksi vahvimista tämän porvarillisnationalistisen hegemonian tuottajista oli Yleisradio, jonka koko maan kattaviksi kasvaneet lähetykset aloitettiin 1920-luvulla.⁷ Radiovastaanottimien leviäminen vähitellen koko maahan teki radios-

ta politiikan viestinnän hallitsevan välineen, jota kautta maan johtajat puhuttelivat kansakuntaa. Sen avulla presidentti Svinhufvud patisti Mäntsälän kapinalliset takaisin kotiinsa, presidentti Kallio kertoi talvisodan syttymisestä ja Ryti jatkosodan alkamisesta. Sotien lopputulos ja vasemmiston eteneminen muuttivat Yleisradion ohjelmapolitiikkaa, mutta yhtiön käyttämissä puhuttelutavoissa säilyi paljon entistä. Presidentti Paasikivi sai perustella YYA-sopimuksen artikkelit kansalaisille. Ja vaikka tarkemmin katsoen Yleisradiossa oli monisärmäisyyttä, yleisilmeeltään se oli yksiaäninen kansakunnan puhuttelija.

1900-luvun alussa suomalainen sanomalehtijärjestelmä perustui puoluesidonnaisiin sanomalehtiin, mikä puolestaan heijasteli sisälissodan jälkeisen yhteiskunnan voimakkaita poliittisia jännitteitä. Itsenäistymisen jälkeen tilanne alkoi vähitellen muuttua sitä myöten kun luokkaristiriidat hellittivät, mutta puoluesidonnaisuuteen perustuva sanomalehtijärjestelmä ei väistynyt toden teolla ennen kuin toisen maailmansodan jälkeen. Puoluelehtien aseman heikkeneminen oli merkittävässä määrin seurausta alati pahenevista taloudellisista paineista. Luokkaristiriitojen lientymisen myötä puoluesidonnaisuudesta tuli vähitellen rasite, joka esti uusien lukijoiden löytämisen. Sitoutumattomuudesta tuli välttämättömyys, kun sanomalehdet kamppailivat siitä, mikä niistä jää jäljelle kunkin alueen äänenkannattajana. Puoluelehdistön asemaa yritettiin pönkittää 1970-luvulla valtion lehdistötuella, mutta se ei kyennyt kääntämään muutoksen suuntaa. 1990-luvun taloudellisen laman myötä puoluelehdet muuttuivat pieniksi, muutamman tuhannen kappaleen levikkien medioiksi.⁸

Puoluelehtien levikkien ja nimikkeiden määrän lasku oli siis osaltaan merkki suomalaisen yhteiskunnan samankaltaistumisesta. Porvarillisnationalistinen hegemonia haastettiin kuitenkin toden teolla vasta 1960-luvulla, jolloin kaikissa länsimaissa tapahtui merkittävä kulttuurinen murros, mikä ilmeni myös tiedotusvälineissä. Suomessa perustettiin useita skandaalilehtiä, jotka toivat julkisuuteen sellaista kansankulttuuria, jota medioissa ei ollut ennen nähty. Toisaalta tuolloin perustettiin myös useita naistenlehtiä, jotka ryhtyivät varovaisesti ajamaan naisten uudenlaista yhteiskunnallista asemaa.⁹ Tiedotusvälineiden kehityksen pitkä linja sodanjälkeisellä kaudella oli kuitenkin kaupallistumisen jatkuva vahvistuminen. Elintason nousu yhdistetty-

nä teknologian kehittymiseen johti erityisesti aikakauslehtitarjonnan kasvamiseen. 1960-luvulla lähti nousuun edellisen vuosikymmenen lopulla perustettu Mainos-TV, joka haastoi vihteellisemmällä ohjelmallaan Yleisradion tarjonnan, joskin Yleisradiolta vuokratulla ohjelma-ajalla. Ilman omaa toimilupaa yhtiö oli kuitenkin isäntänsä armoilla, ja sen kohtalo oli vaakalaudalla erityisesti mainonta- ja massakulttuurikriittisen Reporadion aikana 1960-luvun jälkipuolella.¹⁰ Maiju Kannisto osoittaa artikkelissaan, että omien uutisten saaminen oli ohjelmayhtiölle tärkeä askel kohti itsenäisyyttä ja arvostusta uutisvälineenä. Kaupallisuuden leviämisestä kertoo myös suomalaisen iltapäivälehtimarkkinan kehitys. 1980-luvun alussa Suomeen perustettiin toinen iltapäivälehti, *Iltalehti*, joka ryhtyi perustamisestaan lähtien mukailemaan kansainvälisten esikuvien tyyliä. Samalla jo 1930-luvulla perustettu *Iltä-Sanomat* kehittyi selkeämmin skandaalilehdeksi.

Kaupallisuus, kansanomainen viihde tai naistenlehdet eivät kyenneet haastamaan sanoma- ja aikakauslehtien sekä radion ja television kulttuurisesti hallitsevaa asemaa ennen 1990-lukua. Suomessa politiikan julkisuudella oli kulttuurihierarkiassa ylivoimainen asema. Puoluesidonnaisten lehtien levikit säilyivät tasaisesta laskusta huolimatta melko korkealla tasolla, mikä tarjosi poliitikoille häiriöttömän keinon välittää ajatuksensa kannattajille. Kylmän sodan maailmassa oikeiston ja vasemmiston välinen vastakkainasettelu yhdistettynä ihmisten vahvempaan luokkatietoisuuteen ja -sidonnaisuuteen teki politiikasta kiinnostavaa. Ihmiset seurasivat politiikkaa tiiviimmin, kuuluivat useammin puolueisiin ja olivat alttiimpia kuuntelemaan poliitikkojen sanomaa kuin 1990- tai 2000-luvulla.¹¹ Samaan aikaan joukkotiedotusvälineissä elettiin vahvan sääntelyn aikaa. Kaupallisia televisiokanavia ei ollut ennen 1970-luvun loppua, kaupallisia paikallisradioasemia sai perustaa vasta 1980-luvun puolivälistä lähtien, eikä Mainos-TV lähettänyt uutisia ennen kuin vuonna 1981. Yleisradion pääuutislähetystä seurattiin puolessatoista miljoonassa suomalaisessa kotitaloudessa joka päivä, mikä antaa hyvän kuvan siitä, kuinka yhtenäinen julkisuus tuolloin oli.¹² Internet, kansainväliset tiedotusvälineet tai kaapelitelevisiolähetykset eivät vielä kilpailleet johtavien suomalaisten medioiden kanssa kansalaisten ajasta.

Tämän ajan televisio- ja radio olivat koko kansakuntaa yhdistäviä

instituutioita, joilla oli paljon valtaa. Kun Paavo Oinonen kuvailee 1950-luvun radio-ohjelmaa, jossa käsiteltiin ulkomaisten tapahtumia, on muistettava, että yleisön enemmistöllä oli erittäin vähän omakoh-
 taisia kontakteja ulkomaihin tai keinoja kyseenalaistaa kuulemaansa. Laura Saarenmaa käsittelee artikkelissaan Suomen Maaseudun Puo-
 lueen naispuolista kunnanvaltuutettua. Tuoretta paikallispolitiikkaa
 käsittelevä juttu julkaistiin vuonna 1968 *Me Naiset* -lehdessä, joka
 pyrki populistipuolueen nuoren kunnanvaltuutetun henkilökuvalla
 tarjoamaan vaihtoehdon miesten hegemoniselle yhteiskunnalliselle
 asemalle. Ville Pitkäsän analysoimat television vaaliohjelmat esitet-
 tiin tilanteessa, jossa poliitikkojen asema markkinavoimien puris-
 tuksessa ei ollut vielä lainkaan niin himmentynyt kuin 2000-luvulla.
 Ministerieroihin johtaneita poliittisia skandaaleja ei ollut tapahtunut
 ja erityisesti suurten medioiden toimittajat suhtautuivat poliittikkoihin
 pääosin kunnioittavasti ja arvostavasti, eivät ärhäkän kriittisesti kuten
 1990-luvun alusta lähtien nähtiin.

Mediatutkija Anu Kantola onkin puhunut Zygmunt Baumania
 soveltaen suomalaisen politiikan julkisuuden siirtymisestä korkean
 modernin aikakaudesta notkean modernin ajanjaksoon. Tämä muu-
 tos tapahtui vähitellen 1960-luvulta 2000-luvulle. Korkean modernin
 politiikan julkisuudelle olivat ominaista selkeät raja-aidat tärkeän ja
 triviaalin journalismin välillä. Poliitiikka oli merkittävä ja poliitikot
 tärkeitä henkilöitä, joiden yksityiselämästä ei sopinut kirjoittaa. Uu-
 den vuosituhannen notkean modernin politiikan julkisuudessa nämä
 raja-aidat ovat murtuneet. Uutisia voidaan tehdä niin poliitikkojen
 julkisesta kuin yksityisestäkkin elämästä. Skandaalijulkisuuden ja jour-
 nalistisen asijulkisuuden välillä ei ole enää yhtä selkää eroa kuin en-
 nen.¹³ Keväällä 2008 Suomen ulkoministeri Ilkka Kanerva lähetti
 vihjailevia tekstiviestejä eroottiseksi tanssijaksi tituleeratulle Johanna
 Tukiäiselle. *Hymy*-lehden tuottama skandaali levisi kaikkiin tiedotus-
 välineisiin mukaan lukien päivälehdet ja Yleisradion uutiset ja johti
 ulkoministerin eroon.

Notkeassa modernissa poliitikot, poliittiset puolueet ja ylipäätään
 yhteiskunnalliset toimijat ovat ikään kuin siirtyneet median toteutta-
 man jatkuvan arvioinnin maailmaan. Risto Kunelius, Esa Reunanen
 ja Elina Noppari ovat hyödyntäneet *funktionaalisen differentiaation*

käsitettä tiedotusvälineiden vallan analyysissään. Sillä he tarkoittavat, että medioista on tullut oma instituutionsa, joka ei enää niinkään toista muiden yhteiskunnallisten instituutioiden sanomaa, vaan jolla on myös omaa valtaa.¹⁴ Kärjekkäimmin tämä valta ilmenee politiikan skandaaleissa. Tutkija Thomas Meyer on puhunut jopa prosessista, jossa media *koloniso*i politiikan. Tällä tarkoitetaan, että median toimintalogiikka ulottuu politiikkaan siinä määrin, että poliitikot tekevät poliittisia päätöksiä medialogiikan mukaan, eivät yhteiskunnan kokonaisuutta silmällä pitäen.¹⁵ Juuri politiikan alueelle ulottunut medioituminen on epäilemättä vaikuttanut siihen, että politiikan ja median tutkijat ovat kummatkin viime aikoina kiinnostuneet poliitikkojen ja joukkoviestinten välisten suhteiden analysoimisesta.¹⁶

Sitoutumattomuus, kiristynyt taloudellinen kilpailu, tiedotusvälineiden itsenäisempi institutionaalinen asema ja politiikan julkisuuden hierarkkisesti korkean aseman rapautuminen ovat tekijöitä, jotka ovat olennaisella tavalla muuttaneet sekä tiedotusvälineiden että poliitikkojen toimintaympäristöä. Yhtäältä on totta, että samanlaista yhtenäistä julkisuutta, kuin kylmän sodan ajan Suomessa oli, ei enää 1990-luvun alun jälkeen ole ollut. Ei ole myöskään välinettä, jolla poliitikot ja puolueet voisivat itsestään selvästi ja vaivattomasti puhua suoraan kansalaisille tai edes omille kannattajilleen, jollei sellaiseksi lasketa internet-sivuja ja sosiaalista mediaa. Poliitikot ja politiikkaa koskevat uutiset joutuvat kilpailemaan muiden uutisten kanssa kansalaisten niukentuneesta ajasta. Poliitikot ovat joutuneet myös tottumaan siihen, että tiedotusvälineet tarkkailevat heidän toimiaan ja kykenevät äärimmillään jopa pakottamaan poliitikot eroamaan.

Näistä seikoista huolimatta politiikan julkisuuden muutos on monisyisempi tapahtuma, kuin mitä edellä mainittu antaa ymmärtää. Tiedotusvälineet ovat reagoineet kiristyneeseen kilpailuun muodostamalla mediayhtymiä, jotka kierrättävät samoja uutisia välineestä toiseen. Myös taloudellisesti itsenäiset sanomalehdet tekevät laajaa yhteistyötä keskenään säästääkseen aikaa ja rahaa. Tutkimuksissa on havaittu, että maakunnallisten lehtien politiikan uutisten valtaosa käsittelee valtiollisen tason tapahtumia, jotka on laadittu lehtien yhteistoimituksissa Helsingissä. Suomen tietotoimiston, Väli-Suomen sanomalehtien ja Alma Median yhteistoimitukset välittävät samat uutiset kautta maan.¹⁷ Sa-

maan suuntaan vaikuttaa vielä se, että toimittajat hyödyntävät laajasti muutaman avainmedian tuottamaa materiaalia, esimerkiksi *Helsingin Sanomien* ja Yleisradion uutisia.¹⁸ Tämän kehityksen ja puoluelehtien taantumisen yhteisvaikutuksena on puoluepoliittisesti sitoutumaton, mutta aatteellisesti yhdenmukainen politiikan julkisuus, joka suunnataan keskivertoiselle suomalaiselle.

Kansallista julkisuutta yhdenmukaistavasti vaikuttaa myös se, että globalisaation myötä kansallisvaltioiden merkitys maailmaa hahmottavana tekijänä on itse asiassa korostunut. Kulttuurinen ja taloudellinen globalisaatio on paradoksaalisesti johtanut tilanteeseen, jossa ihmiset identifioituvat kansallisvaltioon, eivätkä esimerkiksi luokkaan tai alueeseen. Osaltaan kysymys on myös tietoisesta politiikasta, jossa hallitusten puhe kansallisesta kilpailukyvyistä ja sen ylläpitämisestä hitsaa ihmisiä yhteen.¹⁹ Erkka Railon ja Mari Pajalan artikkelit kertovat lähihistoriasta ja nykyajasta, jossa poliittisesti sitoutumattomat tiedotusvälineet käyttävät vahvoja keinoja tuottamaan kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta: vetoamista sotahistoriaan tai poliitikkojen henkilökohtaisiin kokemuksiin.

Median konteksti

Tämän artikkelikokoelman sisällöissä toistuu näkemys, että tiedotusvälineet ovat vahvasti kontekstisidonnaisia tutkimuksen kohteita. Kaikissa teksteissä tulee julki, että tarkastellun tiedotusvälineen historiallinen asema sekä analysoidun yhteiskuntasektorin erityiset piirteet vaikuttavat olennaisesti siihen, millaista tietoa medioista on saatavissa. Tämä vaikuttaa siihen, millaisin kysymyksiin tutkija ryhtyy työskentelemään menneisyyden median parissa. Tutkijan menneisyydelle esittämät kysymykset eivät suinkaan ole yleispäteviä, vaan niiden esittämiseksi tiettyä ajankohtana on erityinen syy, motiivi ja tarve. Puoluelehdistön merkitys oli sotienvälisenä aikana paljon suurempi kuin nykyään. Siinä missä sanomalehdistöllä on voinut olla tarkoin määriteltä tausta- ja kohderyhmä, radion tai television lähetykset ovat alun pitäen perustuneet sille, että kyseessä ovat olleet suurelle kansalliselle yleisölle suunnatut lähetykset, eivät pienelle tarkasti rajatulle kohderyhmälle tarkoitettut ohjelmat. Aikakauden tilanne on vaikuttanut

merkittävästi siihen, mitä tiedotusväline on halunnut ja voinut sanoa. Samalla tutkijan on kuitenkin pidettävä mielessä, että medioiden historian tutkimusta – kuten historiantutkimuksessa ylipäätään – vaikeuttaa se, että muistelu tapahtuu nykyajan kontekstista. Nykyajassa tapahtuvat muistelu hakee vastausta tämän päivän kysymyksiin, eikä sellaisenaan välttämättä kuvaa kohteena olevan median ja sen historiallista kontekstia. Päinvastoin nykyajassa tapahtuva muistelu saattaa osoittaa, mitä on haluttu muistaa, mistä näkökulmasta se on haluttu muistaa ja mitä on haluttu unohtaa.

Kirjoittajien teksteistä ilmenee epäsuorasti, minkä takia mediasta on tullut aikaisempaa tärkeämpi lähde ja tutkimuskohde historioitsijoille viimeisten vuosikymmenten aikana. Marxilainen kulttuurintutkija Raymond Williams erotti toisistaan ihmiselämän materiaalisesta ja symbolisesta tasosta. Materiaalisella tasolla hän tarkoitti ihmisten henkilökohtaisen elämän välittömiä kokemuksia ja symbolisella tasolla koko sitä kielen, kuvien ja symbolien kirjoa, jonka kautta ihmiset ovat yrittäneet ymmärtää ja selittää henkilökohtaisen elämän kokemuksia.²⁰ Sanomalehtien tekstit, kirjat, elokuvat ja jopa laulut sekä tietysti radion, television ja internetin viestit ovat kaikki osa symbolista tilaa, jonka kautta ihmiset yrittävät tulkita ja selittää omaa elämäänsä. Symbolisen lävitse ihmiselämän saa merkityksensä, ja konkreettisten symboleiden, kuten tekstin ja kuvien, kautta historioitsijat saavat erityisen näkökulman menneisyyteen. Medioitumisen myötä erilaiset sanalliset ja audiovisuaaliset viestit sekä mediaympäristöt tai -instituutiot vaikuttavat arjessamme entistä voimakkaammin.

Karkeasti kärjistäen voi todeta, että historian tutkimuksen voi jakaa kahteen erilliseen ryhmään. Yksi tärkeä ja edelleen relevantti historian tutkimuksen traditio pohjautuu menneiden tapahtumien rekonstruointiin. Jos materiaalina on tiedotusvälineitä, ollaan kiinnostuneita tietyn tiedotusvälineen historiasta tai tietyn tiedotusvälineen vaikutuksesta muiden yhteiskunnallisten instituutioiden toimintaan, kuten esimerkiksi puoluelehtien vaikutuksesta puolueen päätöksentekoon. Williamsin edellä mainittua jaottelua hyödyntäen voi todeta, että tässä traditiossa tarkastellaan ihmisten materiaalisia olosuhteita, henkilökohtaisia kokemuksia ja toimintaa, eikä niinkään symbolisia keinoja hahmottaa noita olosuhteita ja kokemuksia. Menneiden tapahtumi-

en rekonstruointiin perustuvassa tutkimustraditiossa on suhtauduttu tiedotusvälineisiin tutkimuksen materiaalina hiukan epäillen. Mediat ovat tyyppillisesti olleet toisen käden lähteitä tapahtumissa, joissa hallitsijat ovat päättäneet valtioiden asioista tai kansakuntien kohtaloista. Taito menneiden tapahtumien rekonstruointiin ja lähdekritiikin hyödyntämiseen on kuitenkin ollut käypä lähestymistapa myös mediainstituutioiden historian kirjoittamiseen, kuten Raimo Salokangas omassa artikkelissaan tuo esiin. Hän myös korostaa, että mediahistoriaa voi laatia monesta eri näkökulmasta eikä yhtä ainoaa oikeaa lähestymistapaa ole olemassa.

Toinen historiantutkimuksen käytäntö on muodostunut edellisen rinnalle viimeistään 1970-luvulta lähtien kulttuurisen tai kielellisen käänteen jälkeen. Tässä perinteessä ollaan kiinnostuneita nimenomaan symbolisesta tilasta: yhteiskunnan arvoista ja asenteista sekä niiden käsittelystä. Siinä ammennetaan vaikutteita kulttuurintutkimuksesta ja abstraktin vallan teorioista, joissa pohditaan vallan ja vastarinnan mahdollisuuksia eri aikojen yhteiskunnissa. Tämän tutkimusotteen piirissä tiedotusvälineillä on ollut olennainen rooli merkitysten tuottajina ja aineistoina, jotka kertovat aikansa arvoista ja asenteista. Tällöin olennaisia kysymyksiä ovat olleet esimerkiksi ketkä ovat hallinneet medioita, millaisen mediarakenteen kautta ja millaisia päämääriä tällä on tavoiteltu. Abstraktimmalla tasolla voi kysyä, millaisiin symboleihin vetoamalla joukkoviestinnän kohteet on houkuteltu hyväksymään kulloinkin vallassa olevat aatteet. Vaihtoehtoisesti on mahdollista myös selvittää, millä tavoin tarjottuja merkityksiä on vastustettu tai tulkittu vastakarvaan.

Kirjan kirjoittajista useimmat pohjaavat tekstinsä tälle kulttuuriselle lähestymistavalle. Erkka Railo analysoi, millä tavoin poliittikkoihin liitetyt ominaisuudet pyrkivät suostuttelemaan kansalaisia hyväksymään näiden valta-aseman. Mari Pajala osoittaa, että itsenäisyyspäivän vieto toisen maailmansodan taisteluita muistellen alkoi samaan aikaan kuin Suomen taloushistorian vakavin kriisi sitten 1930-luvun laman.

Kaiken kaikkiaan mediahistorian alueen jaottelu selkeisiin eri lähestymistapoihin ei enää kokonaisuudessaan vastanne monimuotoista tutkimustilannetta. Tähän vaikuttaa epäilemättä se, että media- ja historiantutkimuksen piirissä tehtävät mediahistorialliset tutkimuk-

set ovat lähentyneet toisiaan. Kuten edellä todettiin, historian tutkijat ovat omaksuneet niin sanottuja kulttuurisia lähestymistapoja ja mediatutkijat ovat kiinnostuneet joukkoviestimien ja laajemmin median historiasta. Itse asiassa mediatutkijat ovat jossain määrin viehättyneet historian tutkijoille tyypillistä tavasta pyrkiä kokoamaan tutkimuskysymyksen vastaamiseksi kaikenlainen mahdollinen lähdeaineisto niin perusteellisesti kuin se on mahdollista.²¹ Muun muassa yhteiskuntatieteellisessä mediatutkimuksessa on ryhdytty puhumaan aineistotriangulaatiosta, jolla tarkoitetaan tutkimuskysymys edellä tapahtuvaa, moniaineksiseen lähteistöön uppoutumista.²² Raimo Salokangas paneutuu tähän muutokseen mediahistorioitsijan perspektiivistä.

Aineistotriangulaatiolle on sukua intermediaalinen lähestymistapa, jossa lähtökohtana on yhden mediumin sijaan joukkoviestimien vuorovaikutus ja keskinäiset suhteet. Joukkoviestimien välisen vuorovaikutuksen tarkasteluun on selkeimmin johtanut digitalisoituva mediakulttuuri, jossa mediatuotteet on entistä helpompaa suunnitella eri välineillä levitettäväksi.²³ Tutkimuskysymyksestä riippuen intermediaalinen lähestymistapa on hyödyllinen myös mediamenneisyyttä tarkastellessa, osoittaa Ville Pitkänen artikkelissaan. Intermediaalinen tutkimustapa merkitsee yhdessä ja samassa tutkimuksessa tehtäviä fokusten toistuvia siirtoja, vertailujen hyödyntämistä ja ylipäättään tarkastelukulmien vaihdoksia.

Kirjan teemat

Kirjoitukset voi jakaa löyhästi ryhmiin niiden aihepiirin perusteella. Ryhmittelyn ulkopuolelle jää Raimo Salokankaan artikkeli, joka käsittelee nykyään mediahistoriaksi nimetyn tutkimusalan painopisteiden muutoksia suomalaisessa tutkimuskentässä. Kun paradigmat ja oppiaineet, joissa tutkimusta on tehty, ovat vaihdelleet, samalla ovat tutkimuskysymykset, fokukset ja kontekstit muuttuneet. Teksti toimii johdatteluna eri tieteenaloilla tehtävään mediahistorian tutkimukseen.

Yhden ryhmän muodostavat Louis Clercin ja Erkka Railon tekstit, joissa tarkastellaan, millainen osa poliittista vallankäyttöä mediat ovat olleet. Louis Clerc tuo julki, millä tavoin sanomalehdet ja muut tiedotusvälineet ovat vaikuttaneet ulkopoliittisen päätöksenteon ilma-

piiriin. Hallitus on ensinnäkin ollut itse tämän ilmapiirin tuote, mutta myös silloin kun hallitukset ovat olleet ulkopoliitikasta eri mieltä kuin yleinen mielipide, on hallituksen ollut pakko ottaa huomioon se, mitä kansalaiset ja sanomalehdet ovat kulloinkin olleet valmiita hyväksymään tai kannattamaan ulkopoliitiikan saralla. Artikkeliki paljastaa myös sen, miten erilaisiin poliittisiin ja historiallisiin perinteisiin kansalliset mediat kiinnittyvät ja miten tärkeää on näiden asiayhteyksien tunnistaminen. Toisessa poliittikkaan liittyvässä tekstissä Erkki Railo analysoi, miten poliitikkojen henkilökuvat ovat olleet vallan tuottamisen välineitä. Railo argumentoi, että henkilökuvien kautta on pyritty yhdistämään kansalaisia poliittisten johtajien taakse. Toisaalta Railo esittää myös, että henkilökuvat ovat liittäneet poliitikkoihin odotuksia, jotka ovat mahdollistaneet näiden kontrollin. Laajemmin Railo ehdottaa, että historiantutkijoiden pitäisi enemmän kiinnittää huomiota niihin mielikuviin, joita tiedotusvälineet ovat kulloisenakin aikana liittäneet poliittisiin johtajiin.

Maiju Kanniston, Mari Pajalan, ja Laura Saarenmaan kirjoitukset puhuvat medioista historian tuottamisen ja unohtamisen paikkoina. Mediamenneisyyttä tarkastelemalla on mahdollista nähdä, mitä on kulloinkin haluttu muistaa tai unohtaa. Maiju Kannisto käsittelee nykyisen MTV3:n *Kymmenen Uutisten* historiaa. Hän osoittaa, että yhtiön omien uutisten alkaessa 1980-luvun alussa tulkinnat siitä, mitä ollaan tekemässä tai tullaan tekemään, olivat aivan toiset kuin myöhemmin, jolloin samaa aikaa muisteltiin historiikkeissa. Aikalaiskeskustelu ja sen tuottama konteksti painottivat vahvasti ideologista kysymystä siitä, voiko kaupallinen televisioasema tuottaa asiallisia ja uskottavia uutisia. Myöhemmät historiikit puolestaan tarkastelivat *Kymmenen Uutisten* historiaa ikään kuin alusta asti itsestään selvänä osana laajempaa mediakonsernia.

Mari Pajala analysoi tekstissään, miten suomalainen televisio on juhlistanut itsenäisyyspäivää 1990-luvun alusta alkaen. Pajala osoittaa, että 1990-luvun alusta lähtien tv-kanavat ryhtyivät esittämään toista maailmansotaa käsitteleviä elokuvia ja dokumentteja. Niille yhteistä oli kansallisen yhtenäisyyden korostaminen, jopa sen ihannoiti itäistä suurvaltaa vastaan käydyissä sodissa. Pajala painottaa, että itsenäisyyspäivän toiseen maailmansotaan painottuvaa julkista muistelua tulisi

tarkastella oman aikansa näkökulmasta. Neuvostoliiton hajoaminen mahdollisti tällaisen muistelun ja lisäksi sille saattoi olla tarvetta tilanteessa, jossa Suomea koetteli poikkeuksellisen vaikea talouslama.

Ajankohtaisiin aiheisiin pureutuvat tiedotusvälineet myös dokumentoivat sitä, mitä on jälkeensä haluttu unohtaa. Laura Saarenmaan tekstissä osoitetaan, että aikalaiset saattoivat tarkastella Suomen Maa-seudun Puoluetta myös aivan toisesta näkökulmasta kuin mitä jälkeensä historian tutkijat ovat muistaneet. Puolueessa oli mukana nuoria kaupunkilaisnaisia, mutta tällaiset valtavirran mielikuvasta poikkeavat henkilöt ja heidän kokemuksensa jäävät herkästi unohduksiin.

Ville Pitkänen ja Paavo Oinonen pohtivat kirjoituksissaan tiedotusvälineiden konteksteja, näissä tapauksissa laajempia sidoksia yhteiskuntaan. Pitkänen tutkii, miten suomalaisen television vaalilähetystyksiä on käsitelty sanomalehdissä. Hänen mukaansa muun muassa muutokset mediaympäristössä, journalistisessa kulttuurissa ja poliittisessa järjestelmässä ovat vaikuttaneet aiheen käsittelyyn. Näiden muutosten ymmärtämiseksi ja tulkitsemiseksi tutkijan on sovittava aineistoonsa monenlaisia konteksteja, ja tässä prosessissa hänen on oltava tietoinen, miten kontekstin valinta myös ohjaa tutkimusta. Oinonen kirjoittaa Suomen Yleisradiossa 1950-luvulla radioidusta feature-ohjelmasta, joka oli muodoltaan uudenlainen matkareportaasi. Siitä heijastuvat kasvava tietoisuus avautuvasta maailmasta, mutta myös aikansa arvot ja ennakkokäsitykset.

* * * * *

Haluamme kiittää Turun historiallisen yhdistyksen julkaisutoimikuntaa, joka otti *Media historiassa* -kirjan osaksi vertaisarvioitua Historia Mirabilis -sarjaa. Kiitämme myös julkaisutoimikunnan käyttämiä arvioijia arvokkaasta palautteesta sekä kirjaan artikkelin laatineita tutkijoita. Kirjan taittoi Maria Vasenkari ja kannen toteutti Pekka Tolonen. Kiitokset kuuluvat myös heille.²⁴

Viitteet

- 1 Lehtonen 2001, 77–81; Wiio & Nordenstreng 2001, 9; Seppänen & Väliiveronen 2012, 21–25.
- 2 Kunelius 2005, 17–18, 28–56.
- 3 Hallin & Mancini 2004, passim., erit. 143–197.
- 4 Hujanen 2002, 14–18; ks myös Hellman 2012, 39–41.
- 5 Hallin & Mancini 2004, passim., erit. 143–197. Tarkempi analyysi demokraattis-korporatistisen mallin soveltamisesta Suomen tilanteeseen ks. Herkman 2009.
- 6 Hallin & Mancini 2004, 89–142, 198–248.
- 7 Oinonen 2004, 61–70, passim.
- 8 Tommila & Salokangas 1998. Levikintarkastus Oy:n mukaan SDP:n pää-äänenkannattajan Uutispäivä Demarin levikki on laskenut 17 252 kappaaleesta 14 347 kappaleeseen vuosina 2001–2011. Kaikista lehdistä ei ole vertailukelpoisia lukuja eri vuosilta, mutta Suomen Keskustan pää-äänenkannattajan Suomenmaan levikki vuonna 2011 oli 11 482 kappaletta ja Kokoomuksen pää-äänenkannattajan Nykypäivän 21 647 kappaletta. Levikintarkastus oy:n Internet-levikkitietokanta 2012.
- 9 Saarenmaa 2011.
- 10 Kortti 2003, 133–149, passim.
- 11 Mickelsson 2007, 186–243.
- 12 Ville Perna on puhunut vuosista 1970–1981 ”politiikan kultakautena”, Perna 2009, 115–198.
- 13 Kantola 2011, 11–16; Bauman 2000.
- 14 Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 32–39.
- 15 Meyer 2002.
- 16 Pelkästään Suomessa tällaisia tutkimuksia on viime vuosina ilmestynyt useita. Ks. Perna 2005; Perna & Pitkänen 2006; Perna, Niemi & Pitkänen 2007; Perna, Niemi & Pitkänen 2009; Koski 2010; Herkman 2011; Kantola 2011; Railo 2011; Perna & Railo 2012.
- 17 Railo & Välimäki 2012, 67–99.
- 18 Juntunen 2011.
- 19 Calhoun 2007; Kantola 2010.
- 20 Williams 2005.
- 21 Ks. esim. Pajala 2006; Elfving 2008; Saarenmaa 2010; Keinonen 2011.
- 22 Herkman 2008, 159–160.
- 23 Thorburton & Jenkins 2004, passim; Olson 2004, passim; Herkman 2008, passim.
- 24 Tämän teoksen toimitustyö on tehty osittain ja Erkka Railon artikkeli kokonaisuudessaan osana Suomen Akatemian The History of Theatricalization of Politics -hanketta.

Kirjallisuus

- Bauman, Zygmunt: *Liquid Modernity*. Polity Press, Cambridge 2000.
- Calhoun, Craig: Nationalism and Cultures of Democracy. *Public Culture* 19 (1), 2007.
- Elfving, Sari: *Taikalaatikko ja tunteiden tulkit: Televisio-ohjelmia ja -esiintyjiä koskeva kirjoittelu suomalaisissa lehdissä 1960- ja 70-luvuilla*. Tampere University Press, Tampere 2008.
- Hallin, Daniel C. & Mancini, Paolo. *Comparing Media Systems. Three Models of Media and Politics*. Cambridge University Press, New York 2004.
- Hellman, Heikki: *Koko illan ilo? Kolmoskanava ja television kaupallistuminen Suomessa*. Historiallisia tutkimuksia 258. Kansallisen audiovisuaalisen arkiston julkaisuja. SKS, Helsinki 2012.
- Herkman, Juha: The structural transformation of the democratic corporatist model: the case of Finland. *Javnost – the public*. 16 (4) 2009, 73–90.
- Herkman, Juha: *Politiikka ja mediajulkisuus*. Vastapaino, Tampere 2011.
- Herkman, Juha: Intermediaalisuus ja televisiotutkimuksen metodologia – Haasteita, mahdollisuuksia ja ongelmia. *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa: Näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimukseen*. Toim. Heidi Keinonen, Marko Ala-Fossi ja Juha Herkman. Tampere University Press, Tampere 2008, 153–166.
- Hujanen, Taisto: *The Power of Schedule: Programme Management in the Transformation of Finnish Public Service Television*. Media Studies. Tampere University Press, Tampere 2002.
- Juntunen, Laura. *Leikkaa-liimaa-journalismia? Tutkimus uutismedian lähdekäytännöistä*. Viestinnän tutkimuskeskus CRC, Helsingin yliopisto 2011.
- Kantola, Anu: Johdanto: Notkistuva julkinen elämä. *Hetken hallitsijat: julkinen elämä nyt yhteiskunnassa*. Toim. Anu Kantola. Gaudeamus, Helsinki 2011.
- Kantola, Anu: The Disciplined Imaginary. The Nation Rejuvenated for the Global Condition. *Communicating the Nation. National Topographies of Global Media Landscapes*. Toim. Inka Salovaara-Moring & Anna Roosvall. Nordicom, Göteborg 2011.
- Keinonen, Heidi: *Kamppailu yleisradio- ja televisio-TV:n, Mainos-TV:n ja Tesvision merkitykset suomalaisessa televisiokulttuurissa 1956–1964*. Media Studies -sarja. Tampere University Press, Tampere 2011.
- Kortti, Jukka: *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit: 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. Bibliotheca Historica 80. SKS, Helsinki 2003.
- Koski, Markku: *”Hohto on mennyt herrana olemisesta”*: Televisio ja politiikka. Vastapaino, Tampere 2010.
- Kunelius, Risto; Noppari, Elina & Reunanen, Esa: *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikkö, Tampere 2009.

- Kunelius, Risto: *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY, Helsinki 2003.
- Lehtonen, Mikko: *Postscriptum: Kirja medioitumisen aikakaudella*. Vastapaino, Tampere 2001.
- Levikintarkastus oy:n Internet-levikki tietokanta. <<http://www.levikintarkastus.fi/levikki-tietokanta/index.php>>.
- Meyer, Thomas. *Media Democracy. How the Media Colonize Politics*. Blackwell Publishing, Bodmin 2002.
- Mickelsson, Rauli. *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Vastapaino, Tampere 2007.
- Oinonen, Paavo: *Pitkä matka on Tippavaaraan: Suomalaisuuden tulkinta ja Yleisradion toimintaperiaatteet radiosarjoissa Työmiehen perhe, Kalle-Kustaa korkin seikkailuja ja Kankkulan kaivolla 1945–1964*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 948. SKS, Helsinki 2004.
- Olson, Jan: *Different natures: on travelling visions and intermedial displacements. Allegories of Communication: Intermedial concerns from cinema to the digital*. Edited by John Fullerton and Jan Olsson. Stockholm studies in cinema: 4. John Libbey Publishing – CIC srl, Rome 2004.
- Pajala, Mari: *Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen tutkimuksia 88. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä 2006.
- Pernaa, Ville: *Neljäs valtiomahti haastaa ensimmäisen. Suomen eduskunta 100 vuotta, osa 10. Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti*. Edita, Helsinki 2007.
- Pernaa, Ville & Pitkänen, Ville (toim.): *Poliitikot taistelivat, media kertoo: suomalaisen politiikan mediapelejä 1981–2006*. Ajatuskirjat, Helsinki 2006.
- Pernaa, Ville; Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.): *Mielikuvavaalit: kevään 2007 eduskuntavaalien mediailmiöt*. Kirja-Aurora, Turku 2007.
- Pernaa, Ville; Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.): *Politiikan journalismin tila Suomessa*. Kirja-Aurora, Turku 2009.
- Pernaa, Ville & Railo, Erkka: *Mediapeliä – taas kerran: kevään 2011 shokki- ja blokkivaalien media-agenda*. *Media & Viestintä* -lehti 35 (1) 2012, 32-42. Tampereen yliopisto.
- Railo, Erkka: *Henkilökohtainen on poliittista. Neuvottelu sukupuolittuneesta työ- jaosta Annan julkaisemissa poliitikkojen henkilökuviissa vuosina 1975–2005*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica, Turku 2011.
- Railo, Erkka & Välimäki, Matti. *Yhteinen julkisuutemme. Jytky Eduskuntavaalien 2011 mediajulkisuus*. Toim. Ville Pernaa & Erkka Railo. Kirja-Aurora, Turku 2012.
- Saarenmaa, Laura: *Intiimin äänet: Julkisuuskulttuurin muutos suomalaisissa ajanvietelehdistä 1961–1975*. Media Studies -sarja, Tampere University Press, Tampere 2010.
- Seppänen, Janne & Väliverronen, Esa: *Mediayhteiskunta*. Vastapaino, Tampere 2012.

- Thorburton, David & Jenkins, Henry: Introduction: Toward an Aesthetics of Transition. *Rethinking Media Change: The Aesthetics of Transition*. Edited by David Thorburton and Henry Jenkins. The MIT Press, USA.
- Wiio, Osmo A. & Nordenstreng, Kaarle: Viestintäjärjestelmä. *Suomen mediamai-sema*. Toim. Kaarle Nordenstreng ja Osmo A. Wiio. WSOY, Helsinki 2001, 9–21.
- Williams, Raymond: *Culture and materialism*. Verso, London and New York 2005.